

Ötlető: IMRE MÁRIA
Össztés ideje: 1963.

TART.: A HAGYOMÁNYOS PARASZTI GAZDÁLKODÁS
ISMERETANYAGA

---

30 lap

Földrajzi mutató: SZENNA

Szakmutató: VII, A

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖNYV

ATUEZETVE AZ EGYS. HK. 809-es TÉTELE ALÓL

A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga

és szokásainak

szántás-vetés

Szenna /Somogy megye/.

A Zselicnek külön, környezetétől több vonásban elütő nyelvjárása a szennai nyelvjárás.

Szenna Kaposvártól délre 7 km-re fekszik. Autóbussszal lehet megközelíteni, vasutállomása nincs. A község nevét 1443-ban Zana, 1446-ban Zenna alakban említik, mint a kaposvári vár terozékát.

Eredeti magyar település. Lakói többségben reformátusok. A tulajdonképpen földművelő lakók mellett sokan járnak be Kaposvárra dolgozni. A faluban egy termelőszövetkezet van.

I. Határhasználat. A nyomásos, forduló gazdálkodás.

1./ Parag

felszántott terület, áprilisban ugar, júniusban a marhák lelegelték, ősszel búzával vetették. Így a legelő állatok termés-hozama is jobb volt. Tavasszal kukoricaföld volt.

1/a. Vetésforgó

egyszer tavaszi árpát vetettek ^{tavaszi határ ill. forgó} -ez volt az értékesebb -
utána őszi árpát ^{őszi határ ill. forgó} vagy pl. "a Fekete högyre kukoricát, a Nagy erdőbe
árpát, zabot vetettek, utána $\bar{a}$ lett a buzatábla, ahol buza termött
ott a másik tavasszal kukorica, ahol kukorica termött, ott a követ-
kező évben árpa és zab. Mindön évben más termött.

Nyomás - nem.

2./ Paragon

a mező pihen, a föld nyugszik." Paragba össze buza gyűn,

asztán árpa és zab, most mög abbu lett a jó ugar.

2/a. Fekete ugar - nem.

3./ ParaG - mező - így használatos.

paragon ugy nem.

3/a. ld. 1.

3/b. nem.

3/c. Parakszéna -

száraz földön, szőlőhegyeken más fü terem, ezt a marha-féle szereti. Ez nem olyan, mint a berek = vizes, agyagos, sásos rét.

4./ Taró

"fűd, amelybe vetettek bele esetleg kevés répát marhának, mohart, kukoricaszemeket, csalamádét.

"bibor - lóhere formája van, virágzáskor gyönyörű piros a virágja."

4/a. Régen ősszel szántották fel, kukorica és krumpli jött bele.

4/b. Augusztus 1-én eresztették rá az állatot a taróra. Az adatközlő elmondta, hogy régen "A község törvénybe vette, hogy szeptember 1-ig takarítottak, várták, hogy a fű gyarapogjon és így Szent Mihály napjáig nem legeltettek. Jó fű volt akkor bizony!" Addig legeltettek, amíg a hó le nem esett.

5./ Rét

Hegyi kaszáló - a marhaféle számára kaszáltak rajta.

Jobb minőségű széna terem itt. A szarvasmarha és ló etetésére használták.

5/b. nem.

5/c. nem.

6/. Legelő

"A marha legelési területe tavasztól őszig".

"A közös jószágot hajtyuk ki. Harmincharom helyen van Szenna községnek legelője."

6/a. Az ugar felszántása után az állatok legeléskor feltúrták a földet, így a föld jobb lett. Ez barnás színű, általánosan agyag, homok nincs. Ha a kapa nem tud belevágni, ma pörgye-nek mondják. pörgye- "a gaz sűrűjebb, nehezebb a mögmunkálása."

6/b. nem.

6/c. nem.

7/. nem.

8/. nem.

9./ nem. Helyette pl. Kincses mögye táblát jelölt. Buzát, kukoricát, krumplit, mindent természetek itt.

- "Az a tábla a Kincses mögye. A Kincses mögye nem egy gazda területe volt negyvenyóc előtt valami uraságé volt."

9/a. nem, ill. a fenti Kincses mögye egy határrész megnevezése.

10/. Házi telek, vagy házhely, vagy hostél.

Egész házhely = 15 öl széles, 65 öl hosszú. Volt ennél nagyobb - megjegyzés: a házhelynek csak a szélessége változott, a hossza nem. "Telke a Horvát Jánosnak" mondták.

10/a. nem.

11./ Kert

Nem kerítést, hanem a közte levő részt jelenti. Felásták, berakták dughagymával, ott termett a zöldség, hagyma, uborka, paprika, káposzta. Csak a ház népének természetek benne. "Bekerítették, hogy a baromfi nem főtörje ő benne a vetemént."

11/a. nem.

11/b. nem.

12./ Duló nincs, helyette dulót - 12/a. - párhuzamos mögyék közötti szekérut, a szekér bement, egyik erre, másik arra tért.

12/a. Mértékegységként nem.

13/. Határ "Az egész egybe hűgy, rét, mező, szántó. Az a terület, ahol a szántó, rét, legelő van. Itt dogoznak tavasztól kezdve, amig a hó le nem esik.

13/a. A falutól nem messze: Sipos hűgye, Tamás hűgye /"régí gazda neve vót ez a bisztos"/ Nagyerdő, Nagyerdei - mező, Pete vőgy - Mély Pete vőgy = a föld tekno formában fekszik, Deák - diák hűgye, Vas-kapui mező - valamikor török vaskapui mező, "itt három határ jött össze: paccal, szennai, fertős, monták is az embörök: ott gyüttem a hármás határnál," Daré legelő - az adatközliő szerint - túskebokrok között szöllötüke nőtt, itt a törökök föld pincéje vót, belebele bujtak az emberek, de semmire nem mentek. Ojan forma, hogy a török hagyta itt a pincét." Tokaji mező - török templom vót itt, szántásnál, kapálásnál állandóan találnek tégla és kődarabokat, Templomi dülő - szántóföld vót valamikor.

13/b. Határ - szántó, rét, legelő

Mező - szántó csak

Kert - veteményeskert

Dülőut - szekérut, trágya, gabonahordásra, takarításra.

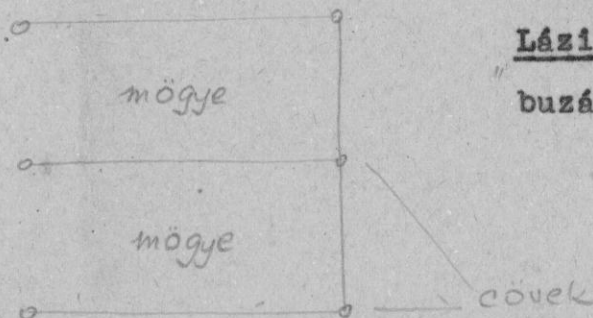
14/. Vágás - ezen a területen a bükk, gyertyán, cser, tölgy tükék elenyészték - csemötésztünk, "itt" a mag kiket, amikor mögerősödött az erdőterületbe berakták, odavettek "makkot bizonyos távolságra."

A legelőerdőben elvetett akácmagot leforrásták, mert máskülönben nem kelt ki, kemény vót a héja.

15./ Mőgye

pörgye - ronda, piszkos gaz, ami a veteményt nem neveli, a földet kiéli."

Lázi föld 1200 kadrátos föld 13 mázsa búzát termett.

cövek - kel elhatárolt rész egy-egy gazda földje a mögye. "Az embör szántott még látta, hogy ott még löhet szántani, mert ott a cövek. Cövekölés ha az eke kitette, vagy kivetötte a cöveket, akkor mindig a két szomszédos gazda együtt cövekölt.

15/a. nem.

15/b. nem.

15/c. "Elmönt a bíróhoz: legyenek szivesek a határba kijönni, a földemet ebiráni" - ez volt a mögyenezés. "Mögnészték /pl./ hogy nem jól van."

16/. "Ezörnyocczhatfanhétbe vót atagosítás, földosztották a földet. Emlögették, hogy valami állami néven füstpénzt köllöt fizetni. Aki három füstpénzt füzetett, három fertált kapott a tagosítás után Deák Ferenc idején."

16/a. nem.

16/b. nem.

17-17/i nincs.

17/a. barna agyagos föld

17/b. nincs.

17/c. nincs.

17/d. szikes föld a Pete völgyben, itt van egy valamennyi száraz, apró, kavicsos, erősebben kell trágyázni mint a másikat. Az eke télen be-rozsdásodik, de ha belemegy ebbe a földbe, kifényesedik.

17/e. nem.

17/f. nem.

17/g. helyette mondják: "jó termőföld van itt, lapajos nincsen."

17/h. nem.

17/l. nem.

17/j. nem.

17/k. nem.

17/1. nem.

18/. Hold = 10 öl széles és 100 öl hosszú,

1 magyar hold = 1200 kadrát

1 kataszteri hold = 1600 kadrát

kishold - nincs.

18/a nincs. Az adatközlő elmondta, hogy egyszer egy szolnoki katonatársa beszélt neki arról, hogy az ő környékükön vékás-sal mérnek.

/1917-ben/ Itt nem ismeretes.

18/b. nem.

18/c. nem.

18/d. Egész hely = négy fertály

fél hely = két fertály "ez szántó vót, buzát, mindent vetettek ide."

18/e. Fél kender föld = 70 kadrát

egész kender föld = 140 kadrát "itt csak kendert termesztettek, mezei föld a kerten tul vót."

18/f. Fömlöntő színültig 12 kiló, puposan 15 kiló, jó acélos buzával tele. 8 fömlöntő egy métermázsa. A fömlöntővel mindent mértek.

Ilyen négy fölöntő volt egy mérő, ez nagyobb edény volt, és színültig tették bele a mérendő magokat. A mérő fágál készült. A pozsonyi mérő fasajtár alakú, két vasfüle van. Egyik oldala fél mérőt is mért.

Egy merce = két fölöntő,

egy mérő = négy fölöntő,

fél mérő = két fölöntő = egy merce,

két mérő = egy köből = nyolc fölöntő. /Büdő Sándor/

II. A trágyázás.

1/. Trágyázás.

"Az állat legelés közben a földre ganyézik." /Fekete József/
A legeltetéskor "az állatok mögtrágyázták, csak azt mondták".

1/a. Főszántotta

a buza alá háromszor szántottak, 3 hónapban, júniusban, júliusban, és augusztusban. "Még a nóta is aszonygya:

Aki tiszta buzát akar vetni

Háromszor köll maga alá szántani

Ki szép szeretőt akar tartani

Nem köll aszt buval hervasztani."

■ A tavasszal elvetett kukoricát ősszel szántották meg, ez volt az őszi mélyszántás. /Büdő Sándor/

1/b. nem

1/c. Reggel kihajtották az állatokat és este hazahajtották, közben bejöttek inni, a legelőn ettek, ez volt a legelés.

2/. Nem. Behszántották össze a földbe, így lett termőbb.

2/a. A szekerek a trágyát kihordták, ha a leszántás közel volt, akkor három nappal rendszerint előtte "vasvelláva emberek szórták le a szekérről.

2/b. Nem. Mindig levágták. "Aki ezt csinálta, az rossz kaszás vót és kicsufóták"- mert magasan hagyta a szarát. /Büdő Sándor/

2/c. Nem.

3/. Zöld trágya - zöd trágya

Az élő zöldet és bibort, ami még nem virágzott, azt vetették el /Bödö Sándor/. A zöld trágázás nem volt általános, csak egypár gazda csinálta /Fekete József/.

3/a. Bükkönyféle, bibor. Tavasszal bevetették, áprilisban leszántották. Fekete József elmondta, hogy egy ismerőse 1914 után a szomszéd hercegi birtokból kapott földet Mosán. Földje messze volt a házától, de pár évig elbirta a föld zöld trágával, mert szekérrrel istállójából a trágát hosszadalmas lett volna kihordani.

4/. Alomszalma - buzaszalma

A buza vagy rozs szalmája amit az állat alá tettek /Bödö Sándor/. Az alomszalma csak azt a részt borította be az istállóban, ahol az állatok voltak. A mezőről behordott buzakévéket kazalba rakták, a gép elmasinázta és így rakták össze "szamakazalba" /4/a./

4/b. Bealmosztam - "bealmoltam a jószág alá". Az almot villával terítették széjjel, körülbelül 10 kiló kellett alájuk.

5/. Ganyé - úgy nevezik. Pl. "kiganyézem az istállóba". Az istálló végébe vitte a ganyé határba, od vót hónapokig, aztán rencerint kihorta néhány nap alatt."

6/. Régen is ugyanigy evvel a ganyéval trágáztak. Bödö Sándor elmondta, hogy a háboru előtt ha szama nem vót, akkor levelest raktak az állat alá, de csak akkor ha abban az évben kicsi volt a termés."

6/a. Marhaganyé színe barna-fekete, a trágázáshoz a legjobb.

Lóganyé - nem volt olyan jó minőség a trágázáshoz.

Sertésganyé - vizes volt.

"Tragacson tóták e, akié messze vót, akié közel, az vellával vitte ki. Ez a vella három-négy águ, a tragacs egy kerekü vót." /Bödö Sándor/

6/b. A veteményes kertben igen, zöldséget, kposztát, paradicsomot, paprikát, hagymát.

§/c. Nem.

7/. Nem.

7/a. Nem.

7/b. Nem.

7/c. Nem.

7/d. Nem. De a disznóól oldalát berakták trágyával, így melegített, nem fujt be a szél.

7/e. Nem.

6/. Kiganyézza az istállóból vellával, utána a ganyételepre, vagy a-határra hordta ki.

6/a. Négyágu vellával viszik ki.

7. Szalmát, csak buzaszalmát összekeverték az állatok ganyéjával, ekkor tulajdonképpen az állat saját maga tiporta. Mügtipratták.

7/a. Régen volt ugyan juhtartás, csak igen kis mennyiségű, néhány gazdánál volt csak.

8/. Az istállótól nem messze összerakott trágya a ganyédomb.

"A ganyédombon főtörnek a tikok."

8/a. A ganyéhatár az udvaron volt az istálló végében.

9/. Gőzölög, érik, a ganyét az állás javítja.

10/. "Ami mögérrett a telepön, földé válik, az közepes minőség."

/Fekete József/ - Ha a ganyé összerohad, jobb lesz. A mélyszántáshoz a szőlőbe kocsival vitték ki. /Bödő Sándor/

11/. Szalmásganyé

még nem érett ganyé nem a mezőre való, a határba leviszik ugyan, de nem tudják jól felhasználni.

12/. Jó májas ganyé, lepényes, barna, ez már jobb a trágyázásra.

"Aprós, nem áll meg a vellán, akkor lapátta horgyák."

13/a. Jó érett ganyé - itt külön lóganyé nem volt, egyben volt a marhaganyéval.

13/b. "Ez a ganyé elégett ganyé - ennek fehér színe vót, könnyű vót, nem jó trágyázásra."

13/c. Nedves ganyé "a disznó kikapta a vályubó a száját, ehinti a vizet, a moslékot, ijen fajtán lehet a "./Fekete József/

Darás trágya - ha az állat darát eszik, darás a trágyája, ez jó, mert zsirosabb lesz. Ha más a takarmánya akkor nem olyan darás a trágyja. /Bödö Sándor/

13/d. Nincs. Fagyos ganyé - az ilyen hideg időben mondják /fekete József/.

13/e. Nincs.

14/. Ganyét hord

szekérrel hordják, mással nem. Atrágyadombról vellával átrakja szekérre, és úgy szállítja ki a földre.

14/a. Télen szánon, szános fogaton hordják ki a trágyát és a földön végig sorba kupacokba lerakják. Más időben ősszel, tavasszal, nyáron szekérrel viszik ki a trágyát. Eszközök: a szekér, illetve szán és a vella.

14/b. A föld végébe hányják le. "Szokták mondani: mikor született, mifen időben, - ganyéhordáskor"/=mindig/. Tehát minden évszakban hordják. Jobban augusztusban szántás előtt a hónap elején.

15/. Ganyé határ - a szántó elején a föld szélétől 8-10 lépés távolságra. A kupac a szántó szélén van.

16/. A kihordott trágyát vellával a földön elszórják széjjel, apróra, hol vékonyan, hol vastagon szórják le, majd ekével végigszántják.

17/. Nem.

18-18/d. A trágyát egész nap hordták, általában "hóttötévő" hordták ki, illetve kezdték kihordani a trágyát.

18/. Nem.

18/a. Nem.

18/b. Nem.

18/c,d. Nem.

III. Az eke és a szántás.

1/a. Faeke - re , ill. hogy mikor használták földművelésre az adat-
közlő nem tudott visszaemlékezni, szerinte az általuk használt eke
félíg vas, ill. félíg fa volt, u.n. Szakeke - ezt is fiatal korában,
50-60 évvel ezelőtt 1920-1930 között használták.

2/. Ekecsusztató - kétágu fa. - A csendőrség valamikor törvényesen
tiltotta használatát, hangja nem volt a szállításnál, így az utas,
aki ment előtte nem vette észre, és könnyen balesetet okozhatott
volna.

Eketalyiga.

3/. Vaseke, másnéven ez is szakeke /ekék/.

3/a. Vásárolták.

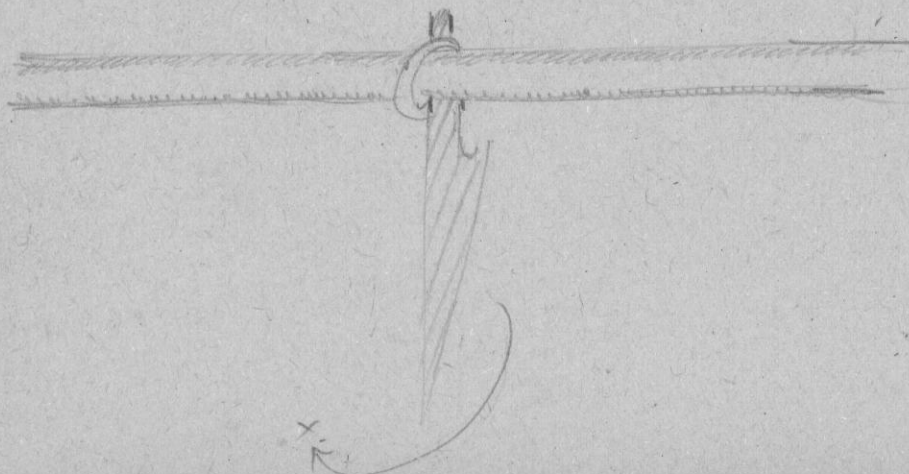
3/b. A csoroszlyát és a lapos vasat a kovácshoz vitték, itt történt a vasélezés. A vasekét és egy-egy alkatrészét ha elkopott a városi vaskereskedésben vették.

3/c. "Tűzben meggyöngüt és kikalapáta, kiélesítette." Huzatás - az ekét szántásnál a ló huzta.

3/d. a csoroszlyát nádalták - az elkopott csoroszlyához egy vasat erősített és így a tűzbe tette, ahol felmelegedett, ez volt a nádálás.

4/. Üsztöke

az eke göröndön vaskapocsba beledugva volt ez az alkatrész. Frissen ganyézott, kissé szalmás földben kellett a csoroszlya, amely összetolta a szalmás trágyát, ezt az üsztöke kitolta, kifordította. x

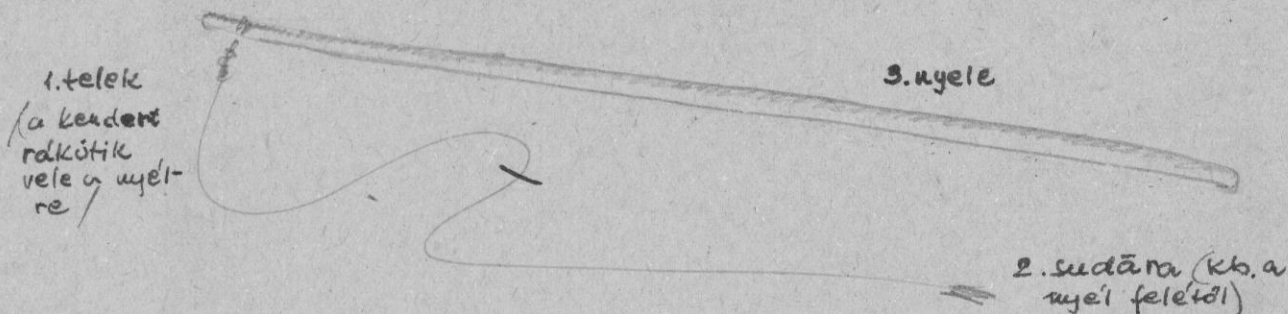

5/. Az eke elé két lovat fogtak, ezek voltak a szántó lovak.

Jobboldali Hajszás Bandi. Baloldali: Csás. "Hajsz Bandi, Túle Csilā"

6/. Ostor "Kendürből fonták, boton vót rajt, ostornyélen. Termött a bot az erdőben, kendürből kötötték rá a sudarát."

6/a.

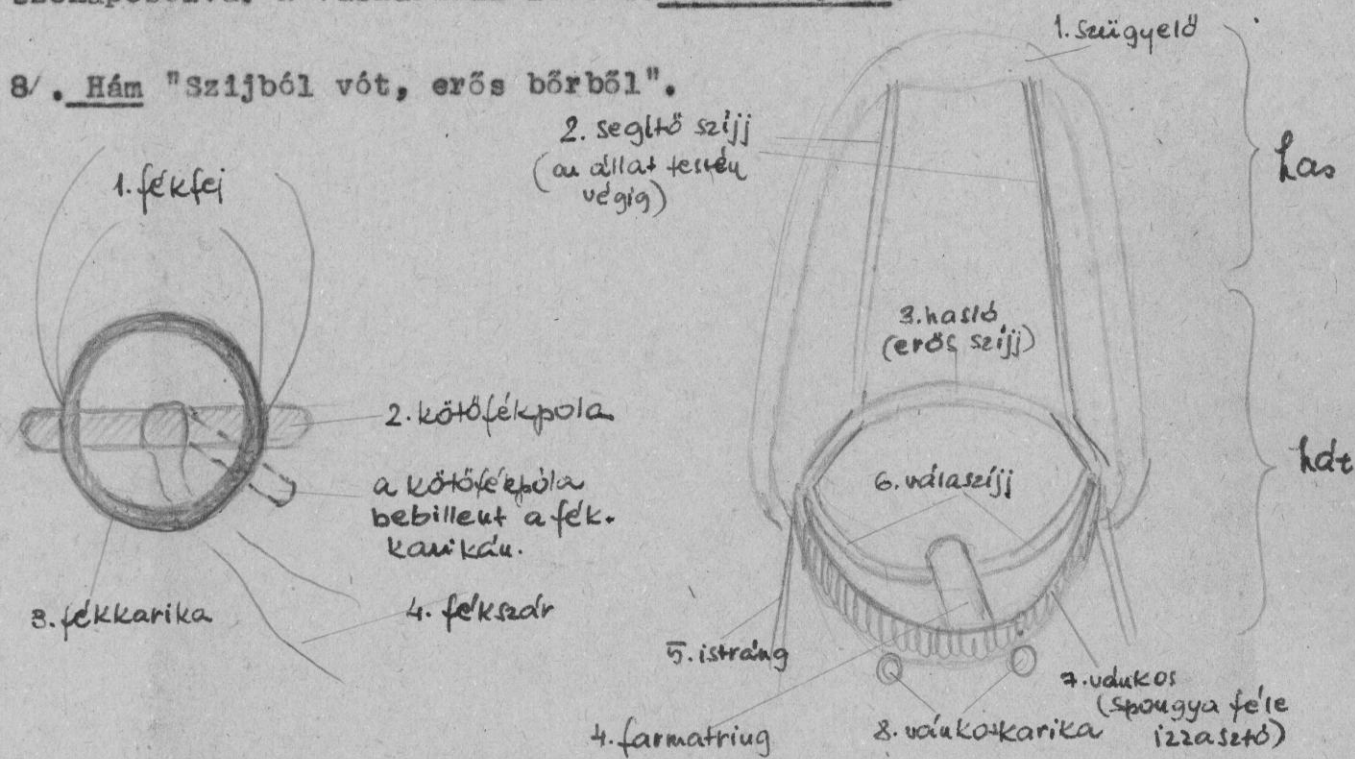

6/b. "A teleköt rákötöm az ostornyélre, ennek a sudara hosszu.

7/. Kötőfék - kenderből, kettő és fél méter hosszu.

7/a. Kötőfék-fej a ló fején át az álla alatt vaskarikával volt összekapcsolva. A vaskarikán lévő fa kötőfékpóla.

8/. Hám "szíjból vót, erős bőrből".

8/b. "Kirugott a hámbu" ha valaki a kocsmába leissza magát és mulat, akkor mondják.

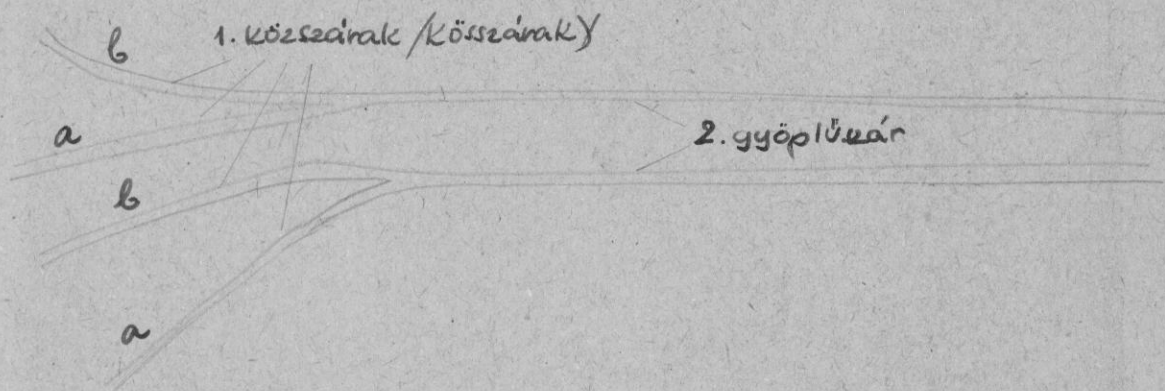
9/. Istráng

Kenderkötél, Láncistráng, a végén volt egy fa, amire lehetett akasztani. A hámat, illetve a szügyelőt a hámfával kötötte össze.

9/a. Nincs.

9/b. "Ez a hám komótos" - ami azt jelenti, se nagy, se kicsi, jól passzol a lóra. - Így is mondják, de komótos ez a hám, most vettem a vásárban."

10/. Gyeplő - a lovat irányító hosszú szíj, amit a zablához kapcsolnak.

A közsátrakba a Hajszás lovat /jobb/ és a Csás lovat /bal/ keresztbe fogják be.

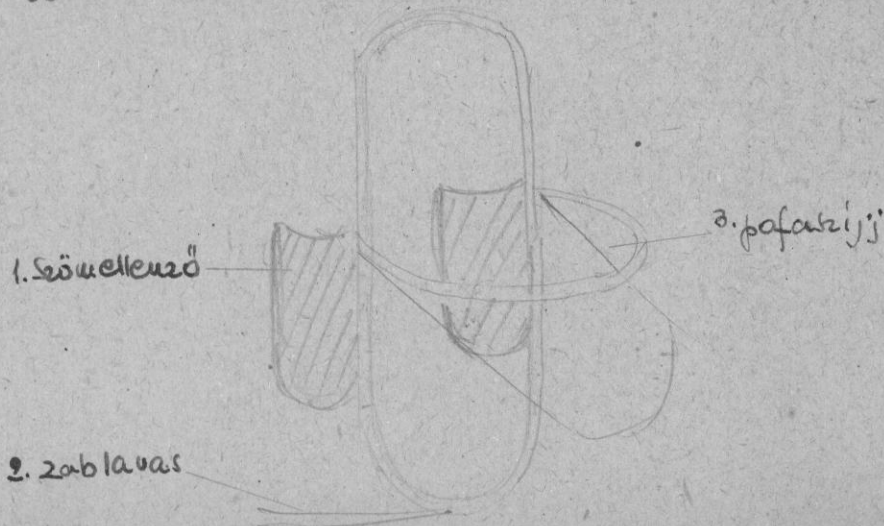
10/a. "Ez is mög van kötve gyöplűvé, be van kötve zablává a szája, arra mögy, amerre a felesége irányitya."

10/b. Tiszta kenderkötélből van. Két lónál használják, csak a szántás idején. Neve szántókötél.

10/c. Ld. 10/.

11/. Kantár szíjából álló szemellenzővel ellátott lószerszám -rész.

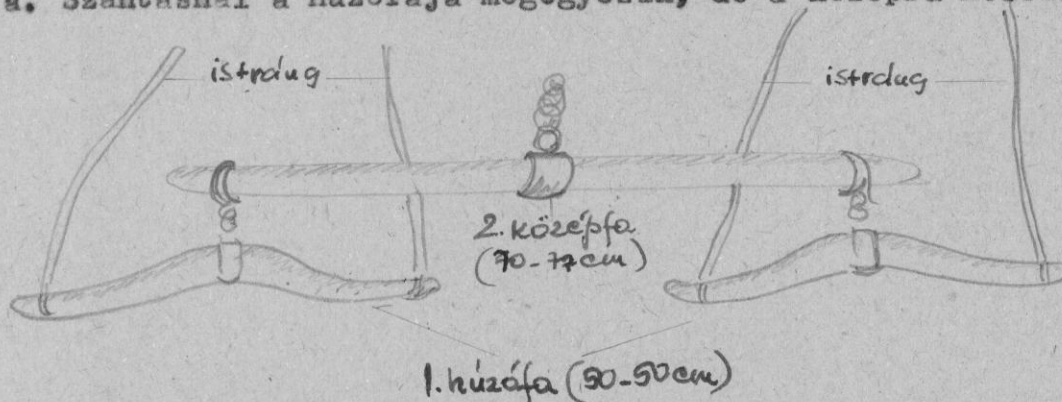
11/a.

11/b. Szántás alkalmával szájkosarat nem használtak.

12/. Szántóhámfá - három részből álló fából készült szerszám, amely-
lyel az állat istrángját szekérhez, ekéhez és boronához kapcsolják.

12/a. Szántásnál a húzófája megegyezik, de a középfá hosszabb.

13/. Förhénye, Förhénc - ez a rudszárnyán van, a kocsi elején, ahol
a kocsirud is van.

14/. Befogja előbb felszerszámolja, úgy köti be.

15/. Kifogja "kifoktam és beeresztem őket az istállóba. Kifoktuk.
Leszerszámotam, a jármot, levöttem a nyakáru."

16/. Felszerszámoz - ráadja az állatra a hámot és a kantárt.

16/a. Leszerszámoz "mikor hazaérek leszödöm a hámot és a kantárt,
mindönt".

17/.-17/i. Tuled, Hajsz, Hőhe, Curukk. "Kimönt a tajiga, az ekét
huzza és hátrabilen, előre megy: hő, curukk, hátra."

17/. Csk! Tuled ne !

17/a. Pszt hő!

17/b. Tuled!

17/c. Hajszi!

17/d. Curikk vagy Curukk!

17/e. Ne, hajsz Madár!

17/f. Pszt hő - ha a mögye mellett gyorsan megy az állat, mert a
mögye mellett csak lassan lehet szántani."

17/g. Tüled nel

17/h. aof!

17/l. Csillag há mész na!

18/. Nincs.

18/a. Nincs.

18/b. Nincs.

19. Járom

18/. Ostorosgyerök vagy szántógyerök, szántóbujtár

a környéki uradalmakban 14-15 éves gyerekek, akik hajtották az ökröket, mert a napszámosok a gabona levágása után hordták a gabonát.

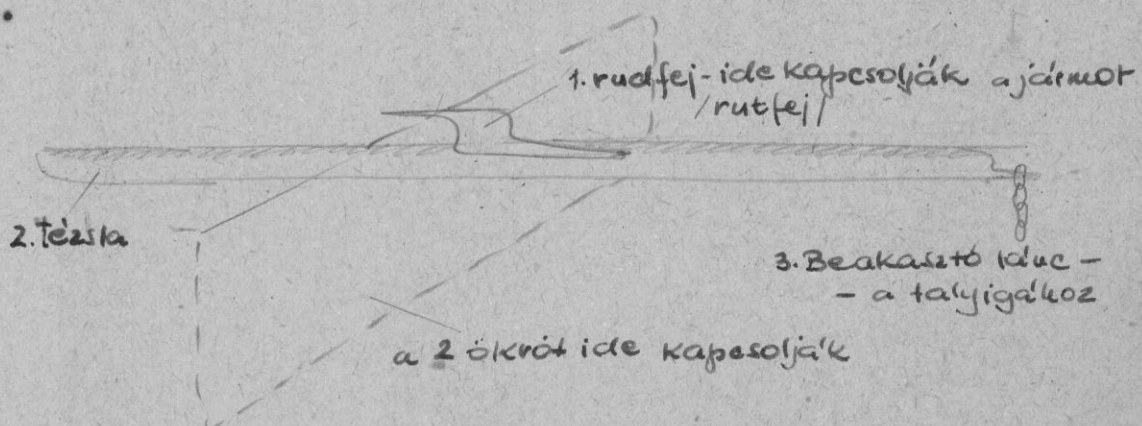
19/b. Nem.

19/c. Régen igen, ma már nem. "Kendörből kötélféle vót, a marhát kétágu gyepelővel irányították, mely az orrára vót erősítve, azálta húzta, irányította." Kb. 10 év óta nem használják. Itt még gyepelővel is járomba hajtják az állatot. Az állat harmadik évében, minden évszakban. Pl. "A tinót be kell fognom, mer elmúlt két éves."

20/. Összekötő kötél

"Egyenes kötél, azért teszik az állat fejére, hogy a járomszöveget ne törgye ki a nyakáva."

- 20/a. A lénc és a kötél egyformán használatos a marhánál. Keresztbe kötik meg.
- 21/. Hajszás .
- 22/. Csás.
- 22/a. Jobbra az erősebbet, nagyobbat; balra a gyengébbet. U.i. a jobb szántásnál fontosabb, hogy a barázda mélyebb legyen, mert az ökrök egyformán mennek a szántásban.
- 23/. "Mögy előttük."
- 23/a. Nincs.
- 23/b. "Vezetni azért költik, mert féremögy és nem mőnne a barázda egyenesen. A kötelet, ami a fejen van mögolgya, mögy a barázda mellett és foggya a kötelet."
- 24/. Tézsla - külön áll az ekétől.
- 24/a.

- 24/b. Nincs.
- 25/. Járommal kötötték hozzá a tézslához. A járomhoz, a középső u.n. rudfejfel kötötték. Csak az idősebb állatnál volt a kötél használatos a kötésre.
- 26/. L. 14/.
- 27/. L. 15/.
- 28/. Nem.

29/. Hőha - fütty.

29/a. Hui

29/b. Hajsz!

29/c. Vissza!

29/d. Ne haj, ne - ostordurranás.

29/e. Hőhő!

29/f. Hú Bozós, hajsz ide - ha a barázdában benn van, akkor hallaták ezt.

29/g. Húhe, hajsz!

29/h. Húhe hajsz!

30/. Szánt - az ekével a földet ilyenkor felfordítják. "Főlszántya a földet, kiszántyák a cukorrépat össze a fődből." Megszántják, így nem.

30/a. Nem.

31/. Ekével, kocsival huzatják, és a szántás vagy bakháttal középen, vagy körbeszántással történik. Tavasszal krumpli alá /kora tavasszal/ árpát, kukoricát, nyáron augusztus felé a zabföldeket, ill. a stájer /mert a mag Stájer országból jött, ezért ez a neve/ alá szántanak. A buza alá háromszor kell szántani. A rozs alá kétszer, az árpa alá a kapálással együtt egy szántás jön az előtte levő évben. Krumpli és zab alá is egyszer szántanak. Rendszerint árpa és zab után vetnek krumplit. A szántás a krumplinál mélyebb, kisebb a mélység a kukoricánál, a kukoricafajtól eltekintve.

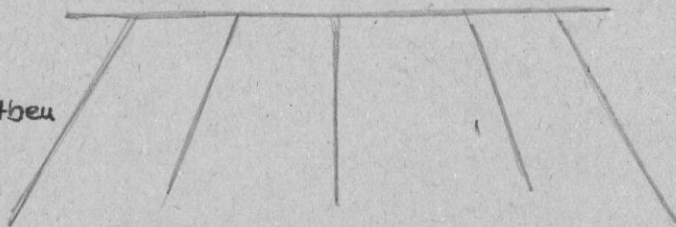
- A talyiga után nagy láncot teszhek, ez lenyomja az eke előtt a gázt. A szántás az időt tekintve pl. egy hold 1200 négyszögölt reggel 8t órától, 9-10-ig, délután 4-6-7-ig megszántja. Tíz öl széles, 160 öl hosszú, 1600 kadrát = 1 kat. holdat egy nap alatt szánt fel.

31/a. "A lovakká főszántották a tarót."

32/. A szántás fajtái: 1. taróhántás, vagy taróbuktatás: nem mély

szántás kb. három ujjnyi, de a gaz többet nem kel ki és elpusztul ezen a részen ahol a tarlószántás történt. A tarlószántás aratás után van július végén, augusztus elején. 2. keverőszántás - az ugar fel van szántva, szeptember elseje felé keverik: ez a "parak-föd" - ha a gaz kiverte, felszántják, így a gaz keveredik a földdel és trágyázza azt. A keveredés fontos, mert ősszel a nedves földet is jobbra teszi. "A gazza mögfordatott területen búzát vetött és jó lett." 3. Vetés alá szántás: ha a föld hasábos, vagy hantos, akkor felszántják, ezt legtöbbször boronálás követi, így jön a magvetés, amely nem történhet mélyen, mert nem kel ki. 4. Mélyszántás: vaskével a lehető legmélyebbre, kb. egy nagy araszra szántanak le. 5. Tavaszi szántás: márciusban árpát, áprilisban zabot és krumplit, május elején kukoricát vaskével páteroz-zák: olyan kukoricakapáló, amelynek öt kapája van.

Keresztmetsze tben

Ha ősszel mélyszántáskor látják, hogy nincs sok gaz, akkor tavasszal azonnal elvetik a magot. A páterozás után lehet vetni, és rögtön utána történik a boronálás. Uradalmakban - az adatközlő szerint - gyűrűs henger forgók voltak, ezek a hantot porrá törték szét; fogas - hengerféle, de hosszú fogakkal.

"Főszántya. Ez is a högyön kaszálót főtörte."

32/a. Csekélyen való szántás = vékonyszántás.

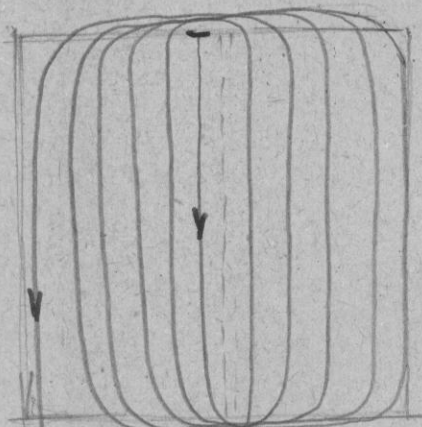
Ha az eke farksrófját lecsavarták, az eketalp lejött, a vékony lapos vas felemelkedett, ez az állat húzóerejét kimélte.

"Ha másnak szántott az embör, szánta a csikajit, így vékonya szántott."

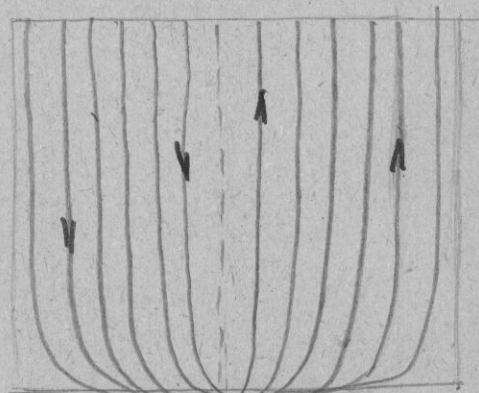

32/b. A kukorica ha mélyszántásba megy, később bujik elő. Ha vékony a szántás a kukorica előbb bujik ki. Ennél tehát a vékonyabb szántás jobb. "Krumpliföldet szántani mélyen kő."

33/. "Tavaj körü vót szántva, most hátba száncsuk". Azért kellett változtatni évről évre, mert különben gödör lett volna a közepén.

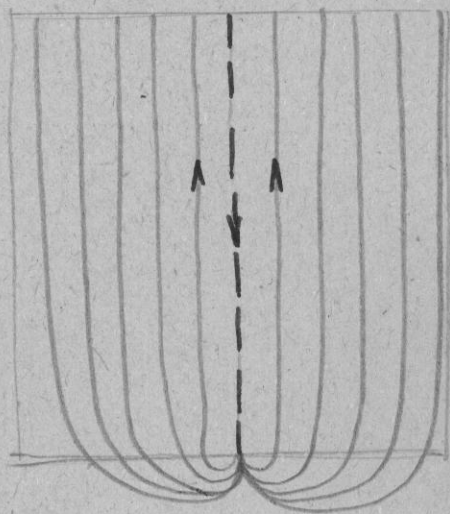
Ösrendeltár

Körülzántár

"Összeszántásná évről évre domborubbá válik a föld." Körülzántásnál pedig sáncos lesz.

Hátbaszántásnál a középső barázdán indul el a gazda = ez a bakhátas szántás. A hátbaszántás a földet ráfordítja a vágásra. Körülzántásnál az eke jobbra fordít, így a körülzántásnál a föld gyorsabb idő alatt fog, mint a másik fajta szántásnál.

34/. A szétszántás tulajdonképpen körülzántás.

34/a. Évenként, és egy évben is változtatták a szántást. A barázdában a növény kicsi a barázda mellett nagy.

a hátszántott föld kereszt-
netreke.

34/b. Árok, kupa,

csak az eső szokta ezt elverni, az ilyen földnek a termelértéke csökken.

35/. Az eke a földet a hajszára mindig jobbra dobja. Így a megye mellett marad mindig.

36/. A körülszántásnál az ekével a szántó mindig balra fordul, de jobbra dönt. A kettőt keverve alkalmazzák.

37/. Barázda

a szántás alkalmával az ekevas alatt maradó rész. "Aki már egger körüljárt az ekéve mögbarázdot. Te ma mögbarázdotál!"

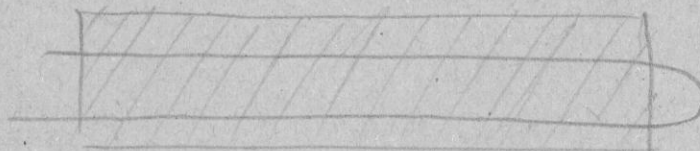
37/a. Vakbarázda

az eke nem megy be a földbe, kingrik, így a fel nem szántott földre ráborul a hant, akkor keletkezik. Ha a talyigakerék félre megy az ekevas megy tovább, ilyenkor is vakbarázda keletkezik.

37/b. Jó a szántás. Ilyenkor nem hantos, hanem porhanyos, apró a föld.

37/c. Nem. Helyette horpácsos föld nem egyenes, hanem darabos föld.

"Még kő ötöt fordulnom, akkor évégeztem². A forduló mindig így értendő:

38/. Forduló

a tábla végén indul el és egyszer körülfordul az ekével.

Körülszántásnál pl. "ez eccöri fordulót tett."

38/a, b. L. 38/.

38/d. "A mögye mellett végig mögy visszafelé megin a mögye mellett gyün," - ez egyszeri teljes földszántást jelent.

39/. Van, és az egyik körülszántás, a másik hátbaszántás.

40/. Nincs.

40/a. Nincs.

40/b. "Mögy egy gabonáskocsi a földéken, nehéz a szántóföldön mőnnie, de mingyár dülőre jutunk - mongya."

41/. Bakhátas

a szántás eredményeként a föld domboru. "Horpácsos föld szo-

kott a termőföldön lenni, ahol kupák vannak." A bakhátak : szántáson levő hajlások.

41/a,b. Kapáláskor bakhát marad a középben, ahova a földet hányják. 20-25 bakhát van egy táblán. Ahány rend, annyi bakhát. A rend a sorok számát jelenti.

42/. Barázdaköz

barázda által határolt vasekével létrehozott keskeny föld-sáv. "A barázdaközön végig möntem."

42/a. Nincs.

42/b. Hátütés

a körülszántást felváltó szántási művelet eredménye a föld közepén létrehozott középbarázda - "mer a mütba körülszántották."

42/c. "Középön elindul a szántása a földet jobbra forditya és ismét visszajövet bara forditya."

42/d. Nincs.

42/e, f. Nincs.

43/. Száraz, vörös föld. "Vót ilyen a határban." Pl. a Lázi-föld.

43/a,b. "Aszántókba partos földéken nem igen fog az eke, efüvesedik itt a terület. Ekkor mongyák erőzs gyöpöt szántottam."

44/. "Hantos ez a föld" - más név nincs. "E kő porhanyítani a földet, nagyon terméketlen, a gyűrűs hengör majd összetöri."

"Hasábos vizesre szántóföld, ami szépen kiterül mind a szíjj fegszik végig. Ez a hasábos föld szalonnás, mert ojan mint egy tábla szalonna".

45/. L.44/.

45/a. Nem.

46-46/a. Nincs. Amig a buzát nem kezdik el vetni - szokták mondani -

"ne piricsunk kenyeret." /Fekete József./

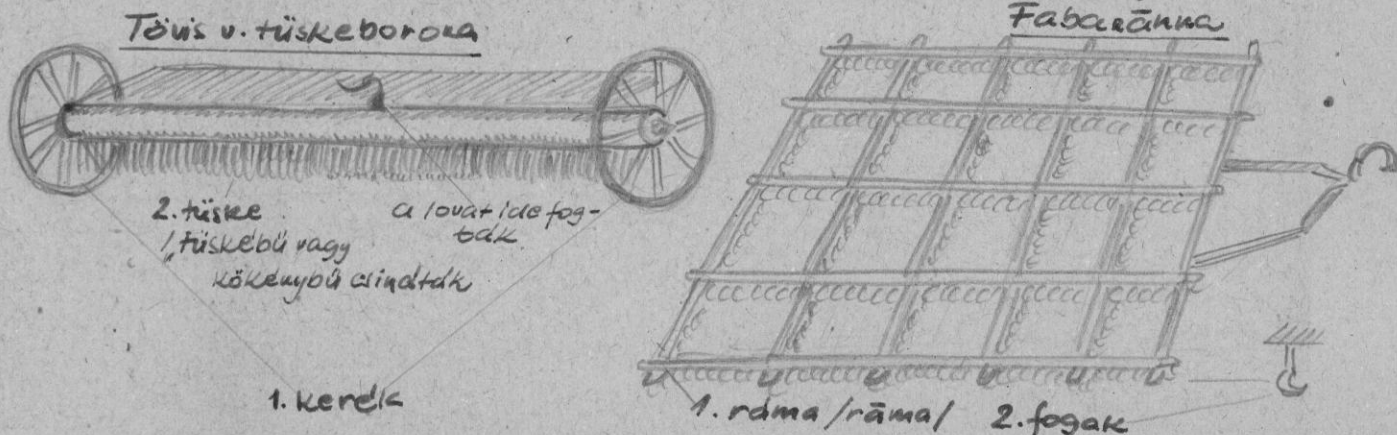
IV. Egyéb talajművelő eszközök: borona, henger.

1/. "Hantot törni a buzavetésön a buzát elvetöttük. Boronáni köllött, jaj de hantos nöm lesz így jó, szét kő törni a hantot, kapafokával."

2/. Borona, fogashengör, kapa.

2/a. ¹Borona, ²baránna /Fekete József, ²Kovács János/

"tisza faborona még gyerekkoromban vót tövisborona: hogy a bibormag méjen nő kerűjön a földbe, evvél boronáták a vetést. Tüskeboronát kerékrépáná alkalmazták." A tövis vagy tüskeboronát csak aprómagok után használták és ez csak az uradalomban volt.

2/b. Fabaranna /Kovács János/ "pámája vót, abba vót más. Eszt mindenre használták, vasbaránna nem vót csak a fogasné. Házilag bognárféle, faragóféle csinálta az erdőn váktak hozzá fát, ebbü készüt. A fabarannának vasfoga vót, tisza vasbaránna nem vót."

3/. Baranátam, mögfogasótam, möghordosztam, oda vótam hordozni."

4/. Porhanyó a föld

"nem vótak göröngyök. Mongyák: jó porhanyó fögye van."

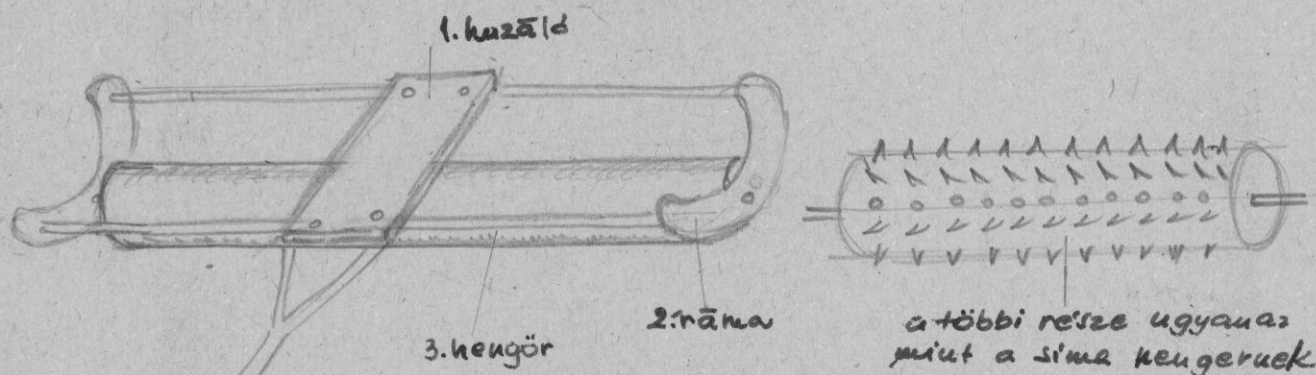
5/. Sima hengör

a vetés, répavetés után használták. "A gyűrűs hengör-t fábu csináták. Vetés alkalmáva: Fiam, nem lehet evetni mög kő hordozni a földet, mert szeletösen maratt, szalonnásan. A magot fögye be ojan földet kő csinányi. /Magtakarozni kő/".

5/a, b.- A városba vették.

5/c. Sima henger, fogas henger /hengör/.

6/. Simitózás - "deszjalappa ráátak, hogy nehezebb lögyön tes^t sujáva irányította, hogy szabájosan legyen sima a főd".

V. A gabonafélék vetése. Boronálás, hengerelés.

1. Buzát - okt-ber elején /Fekete József,/ szeptembör végén /Kovács János/ vetették. "Aki jó vót kezeve, az nöm pálott ki."

Rozs - Szemmihájkor szeptembör utóján vetették.

Őszi árpát - korábban szeptembör közepén, derekán.

Baza, rozs után semmit sem.

2. "Mikor cséplés vót, kiköt szömök vótak, kövér szömök, a cséplésnél ezeket különválasztották - a cséplés után. Mikor a jó része gyütt, a zsákok odatartották. A kitellött szömöket mögrostáták. Teknőbe rakták egyenként a konkójt kiválogatták. Nöm vótak benne apatt szömök. Tiszta buza - nöm vót benn rozs.

2/a. Padlason vagy "kamarába" zsákba szétterítve tartották. "Vagy kiss garmadába vót, had száraggyon".

2/b. Mögrostáták

kézi rostában = "szita, de drótbu vótak a lukak benne."

"Mögvágyuk rostáva"-mondták. A Lyukak többméretűek voltak.

Hajtó rosta - gépezet volt.

Triel rosta - gabonatisztító, ez kiválogatta a konkolyt.

3/. Vet

"egy lepődő, vagy abrosz a nyakában, a szabad végét foggya kézre, és a másik kezibe szórgya ki, sugárszerűen aluru földobgya a magot. Így egyenletős lösz".

3/a. Elvet, "Bevetém a könyeret a kemőncébe. - Hova vótá: a nagyerdel földet evetettem, evettem."

4/. Vetés

"a gazda a földön eszórgya a magot, előbb főszántya, boronájja, utánna evetötte a magot, - ebarannája, ehordoszta."

4/a. Nem.

5/. Lásd fönt.

5/a. "Amikfen kötött talaj vót, ha nöm vót jó magágy és hantos vót a föld, akkor a vetés is egyeletes vót. A gabona száráru is mögletet látni, hogyan vetöttek. A lóhert evetettük a rozszra, tavassza evetette az árpát a lucernára földvetette.

5/b. Nem.

5/c. Nem.

5/d. "Az abrosznehéz vót vinni." - ilyenkor 10-12 kg-t vittek. - "Ahol nöm vót mag a földön, azt böcsőhejnek hitták."

6/. "Asszonyok kézi rostáva/ mögvákták a magokat, löszötték nagy teknőbe kiválogatták kézze. - Nem csávászták - pácolás - mön- tötte egy bizonyos hejön álati huggya pácóták, kékivē /rész- gálie/. Egy hód föld bevetése egy evőkaánnya töttek bele.

/Kovács János./

Az uszköt, csörmöt pusztitya mögöli a buzát. Főmerte zsákba és möntek a mezőre, előtte főrakták a kocsira. Mindig jóbb kézzü keszték a vetést, a maghordó a magszálen járt. Mikor kiért visszaforđut és jobbra forđut, de bára vetett.

6/a. Ilyen nincs. "Nőm is löhet etéveszteni, jobb lábba lép, jobbra vet, balábra lép, bára vet. Öröm nézni, hogy a mag mije sugárba mögoszlik."

6/b. Nem.

6/c. Lépöget /nevetve meséli Kovács János, hogy látott olyant, aki "bökazik."/

6/d. "Szabájosen egyformára kidobgya az ujja között mönyön ki a buza. Amikor löditya akkor mögy sugárszerűjen."

7/. Egy Elő

7/a. Három Elő egy hold föld, ha szélesebb akkor hozzá még egy félelőt használnak, - ha kimarad pl. egy rész vetés alkalmával, akkor használják ha már a többit elvetették. Ugyanigy történik, "minden második lépésné dobgya ki a magot. Jobb kézze jobban talájja e."

8/. Nem. "Ez nőm kel ki rendűsen, mert, amit így vetnek, aszt a madarak főszedik. Az árpa még valahogy kikel, de a buza soha."

9/. Negyven éve /Fekete József/

1914-15-ben Salamonnak vót - mondja Fekete József -. Akkor kezdték a parasztok. használni. Kovács János vetőgépét 950 pengőért és két csikóért 1928-ban vette.

9/a. 1910-20-ban volt már kukoricavetőgép. Maguk csinálták. "Kukoricát ritkán vetettek géppe. A gép eke után a barázdába szórta a magot.

Kigyelölés egy hosszú fán fogak voltak 70 cm-re egymástól, ezzel végezték.

9/c. "Kihuzatya a gépet lóva, beönti a magot a ládágyába a szabájozt beálitya és így szabájosa vet. Kukoricáná, répáná, kihuzza az első tengejt, hogy jöjjön a sortávolság - 20 sor a répáná, 24 sor a kukoricáná.

A vetőgép részei: /tulajdonos Kovács János Szenna /
1. magház /dupla kanalas gép/, 2. fogaskerék /működésbe hozza a belső szerkezetet/, vetőcsövek /amlyeket csak a hantoknál eresztenek le/, 4-4/a. kis és nagy kerék /a nagy kerék a magláda, vagy a magház alatt, ill. két oldalán, a kis kerék a huzórudnál van. Az apró magnál az első kereket kihuzták - répa, borsó, kukorica, napéraforgó -. Ez azt jelentette pl. ha 20 cm a sortávolság, akkor 20 cm-re kellett a kiskereket kihuzni./

10/. Lebarannata, lehordeszta

10/a. Barannatam, Barannalas "hordoszd mög eszt a földet asztán gyere haza".

11/. Ha hentes volt a föld, akkor "lehengörözik. Lehengörözik a földet, jó lesz é nöm tudom."

12-12/c. "-Uj vassa nöm szabad szántani, mer úszkös lösz a gabona.-

- Abba az időbe Vende¹ napkor nöm fogott be. /u.i. Vendel volt az állatok védőszentje./ Próféta, vagy mi vót.

-Iéllés napkor nöm vót szabad gabonát hordani.-

-A munkát nöm jó péntökön mögkezdeni.-

12/b. "Vetést csak a férfijak csinýáták." A vetést -Isten segítségóhással kezdték.

12/c. Fekete József elmondta, hogy a felesége így intette mielőtt vetni ment: "ha az első dobod bekumád ám a szömödöt,-kendörmag vetésnél vót- hogy a madarak ki ne ögyék a magot.

13/. Nem.

14/. Nem.

VI. A vetéstől az aratásig. A vetés gondozása, védelme.

- 1/. A buza vagy rozsmag kicsirázott /Kovács János/, kikét /Fekete József/. A mag kibujik, fejlődik, amikor egy kicsit kikelt megtudta, hogy milyen sűrűn vetett.
- 2/. Ruhákat fölakasztották a fára, deszkát fehérre bemeszeltek -"főtötték szarvas, vaddisznó, varjak ellen." Ősszel tüzet raktak, ha a kukoricára a szarvasok nagyon rájártak.
- 3/. A megfagyott vetésre -ha nem fedi hó a disznókat engedik rá /régebben/, hogy főtörgyék a földet. Az uradalokban rajta vótak egész nap, ilyen időben, ott még a birkákat is rákatték."
- 4/. "Szengyörgy naptya előtt szép a vetés, amikor egész jó a vetés mőtépetik könnyű boronáva -mögboronátam eszt a vetést. Ha sovány vót fölazították a talajt, Szengyörgy nap környékén. Akkor vót a legjobb föld."
- 5/. Szántón, földeken nem. "Szőlőné füstönék /május 12, 13, 14/ "tizenkettő tizenhárom, tizenégy". "Szervác, Pongrác, Bonifáckor trágyát köllött kivinni a gyümölcsösbe égetni, füstöni. Szigorújan vették eszt még a Horti rendszörbe is."
- 5/a. Ha nincs rajt hótakaró akkor kifagy. "A havat kivággya bizonyos helyekön akkor szellőzik a föld, mer ha cserepes a föld teje akkor nöm szellőzik.
-Száraz márcijus, nedves április, hűvös május, bő esztendő- szokták mondani a jós embörök-. Április havában ha dörgést hallasz, Pongrác, Szervác, Bonifáctó békén ahac".
- 6/. "Vasárnap délelőtt emönt a templomba istentiszteletet hallani, délután emöntek vetést nézni. Oj jó érzés vót, hogy látták, amijen szép a vetés. Etét vittek ki magukkā, szalonna vót, meg könyér, Sonka is vót a pincegádorba és rá bort ittak /Fekete József/. Mögbiráták egymásét. -Minek vetötték be annyi magot.- Ebeszégettek egy

egy órájig is."

6/a. Nem. A gyalogutak és a tilalajjegyek felállítása volt. "Tilozs gyalogutakon veszeköttek, sőt vereköttek, mezőbe és a hűgybe főleg.

/Fekete József/

6/b. Református község, így nincs.

7/. "Abroszt két elejibe a tetejít szödi le saróva, marokká. Kaszáni is szoktak a tetejít levákták, az alsót nem lehetett evágní.

-Az uradalomban vót ez. Mőg kő aratni, mer ojan gazdag, hogy edül ződ korában." /Fekete József/.

8/. Konkojzás

tüskét "bőkönni szoktak saróva kivágni. Kézze szokták.

Bükkönyt is huszták le. Konkojt is, ez ágas bogas száru vót, piros virágja dusan termött.

9/. Csutát szödetni

a dülő ut szélére horgyák a brázdába, vagy barázdába fönn vót a tetején, méjen szántotta és gráblásztta ki, vetés után tavassza össze is. Csuta föld -a kukorica föld amelyről a szárt levágták.

"A gabona a földbe emēte. A vasborona a földszinre hoszta, kitette."

10/. "Kiváktuk a rozst a buzábu. A magasabb rozst éppen a fejit levággya a tetejít."

11/. Üszkös -gabonabetegség

"buza és árpa üszök zabba"/Fekete József/

esiga -"mőgcsigásodott az árpát így mőgsörüzzük harmatta. Hajnalban korán reggē csinyáják, mer szárazon nappā már nincs rajta."

"Mőgcsörmölösödött a buzám -a csörmölös buzát mőgmossák, a jó lisztartalmu buza lennmarad a viz szine alatt.

11/a. A pácolás -gabonapácolás

a gangokna leöntik vizzate főhigittya kézze összekeveri, főmerik zsákkā és lapáttā."

12/. Rozsdā, gabonarozsda

vót " a francija ködmentes buza vót rozsdamentes, erős szára

vót, még fűsteni sem lehet ződebbet. Sokka silányabb a termés. nöm fejlődik a buza. Piros rozsa vót az embör kezín ha mögfokta."

12/a. Nem.

13/. Anyarozs

"fekete szömi, ölég értékös, a patikusnak jó."

Adatközlőim voltak: Fekete József /sz. 1886-ban Szennában, foglalkozása földműves/ I-IV-VI. fejezét.

Büdö Sándor /sz. 1888-ban Szennában, foglalkozása földműves/ I-II. fejezet.

Kovács János /sz. 1896-ban Bárdudvarnokon, 1918 óta él Szennában/ III-VI. fejezet.

Gyűjtőke: Fure Maria
tanárképző főiskolai karigató (névf.)

Péc. János u. 22.

Gyűjtés helye: Szenna (Somogy megye)

ideje: 1963. jan. 31, febr. 8-9, febr. 23.

